

Eleştirel Kentsel Toponimi ve Prestijli Mekanlar Yaratmada Kentsel İsimlerin Kullanılması: Fikirtepe Örneği

Critical Toponymy: Creating Prestigious Spaces Through Using Urban Names

Reycañ ÇETİN, Aylin ŞENTÜRK

ÖZ

Yer isimleri, bellek ve kimlik için önemli öğelerden biridir ve sosyal bilimlerin tarih, antropoloji, beşeri coğrafya, dilbilim gibi birçok alanının ilgi konusu olmuştur. Çalışmalar, yer isimlerinin yerin geçmişi ve kültürü ile organik bağlar kurduğunu, coğrafyanın ve yerel tarihin yer isimlerinin ortaya çıkmasında önemli olduğunu göstermektedir. 1980lerde sosyal bilimlerde yaşanan kültürel sapma yer isimleri hakkında yapılan çalışmaları da etkilemiş, özellikle kentsel toponimi ile ilgili eleştirel bir bakış oluşmuştur. Eleştirel kentsel toponimi çalışmaları ilk olarak yer isimlerinin politik güç kazanma aracı olarak kullanılması üzerinde durmuştur. Küresel ekonomik düzende yaşanan değişimler ve bu değişimlerin kente yansımaları eleştirel kentsel toponimi çalışmalarını, kentsel isimlerin ekonomik anlamı üzerinde de düşünmeye itmiştir. Kentin fiziksel mekanının yanı sıra isimleri de alınıp satılabilir metalar haline gelmiş, kentsel isimler prestijli kentsel mekanlar yaratma da mekansal düzenlemeler kadar önemli bir araç olmuştur. Bu makale, İstanbul'un en tartışmalı dönüşüm projelerinden biri olan Fikirtepe dönüşüm projesini kentsel toponimi açısından ele almaktadır. Büyük ölçekli konut projeleriyle birlikte Fikirtepe, daha üst gelir grubuna hitap eden bir bölgeye dönüştürülmektedir. Makale prestijli bir mekan yaratılırken kentsel isimlerin bir pazarlama aracı olarak kullanılmasını hem konut projelerinin hem de ilan edilen cadde ve sokak isimlerinin üzerinden tartışmaktadır.

Anahtar sözcükler: Fikirtepe; kentsel toponimi; yer isimleri.

ABSTRACT

Place names are important for memory and identity and were researched by many kind of social sciences as history, anthropology, human geography, linguistic. Researches revealed that place names build organic relations with history and culture of the place. 1980s the cultural turn effected researches of place names too, and a critical approach has shown up specially in urban toponymy. First, the critical urban toponymy researches focused on how the urban names were used as a tool to gain political power. In time, considering changes on global economy and its reflections on cities, critical urban toponymy started to think on urban names as economic tools too. Not only the physical space but also urban names became a commodity which can be bought or sale. And also urban names are used to create prestigious urban spaces. This paper aims to discuss how the urban names can be used to transform a urban space into a prestigious place by Fikirtepe example.

Keywords: Fikirtepe; urban toponymy; place names.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 10 Ağustos 2018 - Kabul tarihi: 10 Aralık 2018

İletişim: Reycañ ÇETİN. e-posta: reycanctn@gmail.com

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Antropoloji, kartografi, coğrafya, tarih, edebiyat, siyasal bilimler ve dilbilim gibi bir çok sosyal bilimin konusu olan toponimi, çevremizdeki yer isimlerini anlamlandırmayı hedeflemektedir. Toponimi sözcüğü kökeni incelendiğinde Yunanca τόπος (yer) ve ónoma (ad) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Toponimi, her türlü adın bilimi olan onomastik biliminin bir alt dalıdır. 19. yüzyılın sonuna kadar kategorilendirmeye dayalı ampirik bir yöntemle incelenen yer isimleri, bu tarihten sonra daha çok sosyal bilimlerin ilgi alanına girmiş; isimlerin geçmiş ve kültürle kurduğu bağlar, politik ve sosyal gelişmelerin yer isimleri üzerindeki etkisi, coğrafyanın belirleyiciliği toponimi çalışmalarının ilgi alanı olmuştur.¹

1980'lere kadar toplumsal yaşamı, coğrafi unsurlarla determinist bir şekilde açıklamaya çalışan beşeri coğrafya, kültürün, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin insanlardaki algısının da toplumsal yaşamın biçimlenmesinde aktif rol aldığını kabul etmiştir. Bu kabul toponimi çalışmalarını da etkilemiş, beşeri coğrafyacıları yer ismi çalışmalarında kültürel süreç ve politik ilişkilerin üzerinde durmaya itmiştir. Toplumsal hafızayı biçimlendirmede yer isimlerinin etkisini daha iyi kavrayan beşeri coğrafyacılar, bunun politik güçlerle olan ilişkilerini de ortaya koymaya çalışmıştır.

Vuolteenaho ve Berg'e (2009) göre sosyal bilimcilerin, dilin güç ilişkileri ile kurduğu karmaşık yapı üstünde düşünmeye başlaması bu eleştirel bakışın oluşmasında önemli rol oynamıştır. Kentsel isimler, kolonileşme ve bağımsızlık süreçlerinde, uluslaşma ve globalleşme dönemlerinde, iç savaşlarda, rejim değişikliklerinde kısacası hemen her siyasal olayda iktidarın gücünü artırmak ya da sağlamlaştırmak için aktif bir araç olarak kullanılmaktadır. Eleştirel kentsel toponimi çalışmaları kentsel isimlerin bu amaçla nasıl kullanıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Kentsel isimlerin kent belleğinde ve kentlilerin kimlik oluşturmasında etkin bir rol oynadığı kabulü kentsel toponiminin temel görüşlerinden biridir. Bu sebeple kentsel isimleri değiştirmek ya da korumak, bu isimlerin kent içindeki görünürlüğünü düzenlemek, kentlilerin zihninde oluşan algıya doğrudan bir müdahaledir. Massey (2005), kentsel isimlendirmeyi "mekansalı, metinsele dönüştürerek mekanı evcilleştirme" olarak tanımlamaktadır. Tanımsız ve sahipsiz alanlara isim verilerek o alanların üzerinde hakimiyet sağlamak ve alanı kontrol etmeye vurgu yapmaktadır. Rose-Redwood ve diğ. (2009) ise yerlere isimler vermenin öncelikli amaçlarından birinin tanımlı mekansal kimlikler yaratmak olduğunu söylemektedir.

Vuolteenaho ve Berg (2009), kentsel toponiminin ideolojik olarak masum bir eylem görünmesine rağmen, mekana anlam kazandırırken otoriteye güç kazandırmayı sağ-

layan bir işlevi olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak kentsel toponiminin mekan yaratma, isimlendirme ve güç arasında bir kavşakta durup çeşitli disiplinlerin bilgisi ile incelendiğinde tam olarak anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Kearns ve Berg (2002) cadde ve sokak isimlerine yoğunlaştığı çalışmada, cadde ve sokak isimlerinin referans verdiği kişiler, olaylar veya kurumların ortak değerler yarattığını söylemektedir. Değerler değiştikçe isimler değişebilmekte ya da isimler değiştirilerek kentlilere yeni ortak değerler benimsetilebilmektedir.

Azaryahu (2015) kentsel isimleri "belleğin metni" (text of memory) olarak tanımlamakta ve kentsel isimleri koyma otoritesine sahip bürokratların toponimik tutarlılığın (coherence) gerekli olduğuna dair vurgularının, bir güç kazanma stratejisi olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu tutarlılığın gerekliliğini sorgulayan Azaryahu'ya göre kentsel isimlerin bir bütün oluşturacak araçlar olarak değil, kentteki heterojenliği ve çok anlamlılığı kaybetmeden tarihi yansıtacak bir metin olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Eleştirel toponimideki öncü çalışmalardan birini literatüre kazandıran Rose-Redwood vd. (2009) kentsel isimlerin politik araç olarak kullanılmasını üç başlıkta incelemiştir. İlk başlık semiyotik bakış açıdır. Bu bakış açısına göre kentsel isimler hatırlanması gereken olaylara referans verilecek şekilde seçilir, böylece ulus kimliğini inşa etmede yardımcı olur. Rose-Redwood ve diğ. (2009) komünist ülkelerdeki Stalin meydan ve caddelerinin post komünist dönemde değişmesini bu başlığa örnek olarak vermektedir. Benzer şekilde kolonileşmeden kurtulup bağımsızlığını kazanan ülkeler de yeni bir ulus yaratma sürecinde meydan ve cadde isimlerini değiştirmiştir. İkinci başlıkta cadde ve sokak isimlerinin numaralarla ifade edilmesi üstünde durulmuştur. Yapılan çalışmalar daha çok numaralandırma yapılırken kullanılan modelleri, kullanılan şehirleri ve bu numaralandırma sisteminin adres bulmayı nasıl kolaylaştırdığı üzerinedir. Rose-Redwood vd. (2009) Amerikan kasabalarının çoğunda görülen bu numaralandırmanın günlük hayattaki yansımalarına yönelik çalışmaların, gelecekteki toponimi literatürü için önemli olacağını tahmin etmektedir. Rose-Redwood ve Kadonaga (2015) Amerika'daki cadde numaralandırmalarının coğrafyası üstüne yaptıkları çalışmaların da Amerika'nın daha geç gelişen büyük kentlerinde sıklıkla görülen caddeleri numaralarla isimlendirme; basitliğin, düzenin, mühendisliğin simgesi olarak modern şehirlerde kullanıldığını ifade etmektedir.

Son başlıkta ise kentsel isimlerin sosyal adalet ve sembolik direniş için öneminden bahsedilmekte ve kentsel isimlendirmenin kültürel arena yaratabilme kabiliyetinden bahsedilmektedir. Kentsel isimlendirme yalnız otorite için değil kentliler için de bir güç aracıdır. Aldermann'ın (2008) çalışması bu kategoriye örnek olarak verilebilmektedir. Afro Amerikan vatandaşlar, haklarını kazandıklarında köle

¹ Vuolteenaho ve Berg, 2009, s. 1-18.

sahiplerinin isimlerinin cadde ve sokaklardan kaldırılmasını talep etmiş, özellikle kent ulaşımında önemli yere sahip bulvar ve caddelere Martin Luther King'in isminin verilmesini sağlayarak kendi mücadelelerine sahip çıkmışlardır.

Rose-Redwood vd. (2009) belirttikleri başlıkların nihai kategorilendirmeler olmadığını belirtmiş, kentsel toponiminin bu kategorilerin dışında da, örneğin bir ticari meta olarak kullanılabilirdiğinden de kısaca bahsetmiştir. Kentsel toponiminin bir ticari meta olarak kullanılması ayrı bir kategori olarak değerlendirilebilir, ancak kentsel isimlerin ekonomik kazanç sağlamak amaçla kullanılması da semiyotik bakış kapsamında değerlendirilmelidir. Zira kentsel isimler, meta olarak satılabileceği gibi prestijli mekanlar yaratma noktasında da aktif bir sembolik değer olarak kullanılabilir. Kentsel mekanın yeniden düzenlenip daha üst sınıf kentlilere satıldığı kentsel dönüşüm süreçlerinde mekanın semiyotik yapısı zenginliği, modernliği, konforu ve lüksü çağrıştıracak şekilde kentsel isimler aracılığıyla yeniden düzenlenebilir.

Kentsel isimlerin ekonomik bir araç olarak kullanılmasına yönelik yapılan çalışmalar iki odağa sahiptir. Kentsel isimler örneğin spor kulüplerinde sıkça yaşanan, sponsorluklar ile doğrudan isim haklarını satabildiği gibi, kentsel politikalar ile mekanın pazarlanması noktasında bir araç olarak kullanılabilir. Bu iki odak, yapılan araştırmalardan verilen örneklerle açıklanmış, İstanbul'da yapılan uygulamalar bu ekseninde tartışılmıştır.

Alan araştırması için ise son yılların en tartışmalı kentsel dönüşüm projelerinden birinin gerçekleştiği Fikirtepe seçilmiştir. Eski gecekondu yerleşmelerinden biri olan ve kentsel hizmet almada son derece yetersiz kalan Fikirtepe, orta alt ve alt sınıfın yerleştiği bir bölgeyken dönüşüm sonrası üst sınıfa hizmet sunacak şekilde yeniden düzenlenmektedir. Çalışmada, bölgenin semiyotik yapısının, hem sokak isimleri hem de planlanan konut projelerinin isimleri üzerinden nasıl yeniden inşa edildiği ve bu süreçte kentsel isimlerin bir ekonomik araç olarak nasıl kullanıldığı tartışılmaktadır. Çalışmada öncelikle, dönüşüm süreci öncesindeki sokak ve cadde isimlerinin tespit edilmesi ve bu isimlerin dönüşüm projesi sonrası ilan edilen cadde isimleri ile nasıl değiştiği, isim seçiminde nelere dikkat edildiği üzerinde durulmuştur. Daha sonra ilan edilen projelerde tercih edilen isimler üzerinden kent isimlerinin ekonomik bir araç olarak kullanılması tartışılmıştır.

Kentsel İsimlerin Ekonomik Bir Araç Olarak Kullanılması

Eleştirel kentsel toponimi, ağırlıklı olarak kentsel isimlerin politik araç olarak kullanılması üstünde durmuştur. Ancak 1980 sonrası Batı Avrupa ve Amerika kentlerinde başlayan sanayisizleşme sürecinde kentlerin yüzünü kültür ve bilgi ekonomilerine dönmesi kentsel isimler için de yeni

bir dönem başlatmıştır. Kent, artık sanayi işçileri için değil, bilgi ve teknoloji üreten, kültürel talepleri olan yeni bir kentli sınıf için şekillendirilmektedir. Bu süreçte, kenti bu kültürel talepleri sunacak şekilde yeniden şekillendirmeye yönelik girişimci kent politikaları kent mekanının kendisini pazarlanabilir bir meta haline getirmiştir.² Kent mekanının yanı sıra kentsel isimler de bu yeni ekonomik politikalar bağlamında yeni anlamlar kazanmıştır. Hem kentsel mekanın pazarlanmasında önemli bir araç, hem de satılabilecek bir meta haline gelmiştir.

Kentsel isimlerin ekonomik bir araç olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar genellikle Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramına referans vermekte; Yurchak (2000), Boyd (2000), Light ve Young (2014) özellikle kamusal ya da yarı kamusal alanların isimlerini, kent belleği için öneminden ötürü sosyal sermayenin önemli bir parçası olarak kabul etmektedirler. Sosyal sermaye için önemli olan kentsel isimler, kent mekanının metalaştığı bu dönemde ekonomik sermayeye de dahil edilmektedir. Bu süreçte kentlilerin belleğinde önemli yer tutan yerlerin isimleri, pazarlanabilir bir kaynak olarak görülmekte, kentsel isimler metalaşmaktadır. Bunun yanı sıra turist, ulusal ve uluslararası yatırımcı, finans ve bilgi sektörü çalışanlarının mekanı olarak şekillendirilen bugünün kentlerinde ekonomik bunalımları, suçu ve kentsel bozulmayı hatırlatan isimleri, kentsel mekanı pazarlamayı kolaylaştıracak yeni ve güçlü isimlerle değiştirmek önemli bir strateji haline gelmiştir.³

Kentsel isimleri meta olarak değerlendiren kent politikalarını değerlendiren Boyd (2000), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli spor dallarına ait stadyumların isim haklarının sponsor markalara devredilmesini eleştirmektedir. Amerika Birleşik Devletler tarihinde spor takımlarının öneminden bahseden Boyd (2000), stadyum isimlerinin hem kuruluş hikâyesine, hem de kuruldukları yerlerin özelliklerine referans vererek seçildiğini söylemektedir. Boyd (2000)'a göre, kamusal anıtsal mekan olarak tanımlandığı stadyumları isimlendirmek, geçmişle şimdi arasında bir ilişki kuran, bir anıyı yaşatmaya yönelik bir eylemdir. İsim haklarının ünlü markalara devredilmesi ise takım taraftarlarının aidiyet hissini zayıflatmakta; özellikle orta ve alt sınıf, kendilerini bu büyük markalarla özleştiremedikleri için takım ve takım aracılığıyla yerle kurdukları bağları kaybetmektedir. Kamusal ve yarı kamusal mekanlarda yapılan bu sponsor markayla isimlendirme mekanın aidiyet hissi yüksek taraftarlardan çok sponsorlara ait olduğu hissi yaratmaktadır.⁴

Benzer bir çalışmayı İngiltere için yapan Light ve Young (2014) İngiltere Ligi'ndeki futbol takımlarının stadyum isim haklarının sponsor markalara devredilmesini tartışmaktadır. Bu süreci yalnızca stadyum isimlerindeki değişiklik ola-

² Harvey, 2012, s. 123.

⁴ Aldermann ve Inwood, 2013, s. 88-

³ Light ve Young, 2014, s. 435-45.

105.

rak görmenin yetersiz olduğunu belirten Light ve Young, sponsor markaların bu sayede kentlerin dijital haritaları, durak isimleri ve yer levhalarında da var olarak kentlilerin zihninde yer edindiğinin altını çizmektedir.

Stadyum isim haklarının sponsorlara satılması İstanbul'da da son yıllarda görülen bir kentsel pazarlama stratejisidir. Türkiye'nin ekonomik başkenti olan İstanbul için merkezi yönetim tarafından belirlenen vizyon, finans ve kültür merkezi olduğundan beri İstanbul'un çekiciliğini artıracak hamleler kentsel politikalar içinde yer edinmektedir. Çekiciliği artırmak için yapılan büyük konut projeleri, finans merkezi yatırımları ve ulaşım projelerinin yanında kentsel isimlerin özelleşmesi çok dikkat çekmese de üstünde düşünülmesi gereken bir konudur. Türkiye Futbol Ligi'nin üç büyük takımının statları İstanbul'da yer almaktadır ve üçü de son beş sene içerisinde isim haklarını satmıştır. Esasen Boyd(2000)'un çalışmasında bahsedilen stadyum isimlerinin takım tarihine referans verme özelliği yalnız Galatasaray kulübünün yıkılan eski stadyumunda vardır. Ali Sami Yen Stadyumu, kulübün kurucusunun ismini taşımaktayken, yıkılıp kent merkezine görece daha uzak bir semtte yeniden inşa edildiğinde Türk Telekom Arena ismini almıştır. Diğer iki büyük takım olan Beşiktaş ve Fenerbahçe kulüplerinin stadyum isimleri ise sırasıyla İnönü Stadyumu ve Şükrü Saraçoğlu Stadyumu olup her ikisi de isimlerini siyasi aktörlerden almıştır. Fakat bu isimler zaman içerisinde taraftarlar tarafından benimsenmiş ve İnönü Stadyumu'nun Vodafone Arena'ya dönüştürülmesi tepkilere yol açmıştır (Şekil 1).

Fenerbahçe kulübü stadın yeniden yapılması sürecinde eski ismi terk etmemekle beraber sponsor ismini de ekleyerek yeni stadyuma Ülker Şükrü Saraçoğlu adını vermiş, basketbol stadyumunda ise yalnız sponsor adını kullanmıştır. Tüm stadyum isimlerinin değiştirilme sürecinde kulüp yöneticileri sponsor isimlerini eklemenin kulübe getireceği maddi imkanların altını çizmiş, bir anlamda isimleri pazarlanabilir bir kaynak olarak gördüklerini ve isimlerin "bellek ve aidiyet" için anlamlarını göz ardı ettiklerini itiraf etmişlerdir.

İsim haklarının ticari meta olarak görülmesi, stadyumlar gibi yarı kamusal alan olarak işlev gören kültür merkezlerinde de görülmektedir. İstanbul'u bir kültür merkezi haline getirme amacıyla uluslararası festival ve konserler düzenlemek, bu konserleri verebilecek kapasiteye sahip mekanlar yaratmak son dönem kent politikalarında önemli yer tutmaktadır. Bu amaçla inşa edilen önemli konser alanlarından biri Volkswagen Arena ismine sahiptir. Bir başka konser salonu olan ve 1989 yılında açılan Cemal Reşit Rey Konser Salonu ile bu mekanın isimlerindeki fark dikkat çekicidir. İki konser salonu elbet birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Ancak iki dönem arasındaki kentsel politika farkı ve kentsel isimlerin kullanılması ile ilgili ipuçları verdiği de görülmektedir. Cemal Reşit Rey Salonu Erken Cumhuriyet döneminin önemli bir müzisyeninin ismini ve o dönemin hatırasını taşımaktadır. Volkswagen Arena ise uluslararası güçlü bir marka ismini taşımakta ve yerelliğini kaybetmiştir (Şekil 2).

Kentsel isimlerin ulusal yerine küresel referanslarla seçilmesine yönelik bir çalışma da Alexei Yurchak (2000) tarafından yapılmıştır. Yurchak (2000), çalışmasında Sovyet Rusya'nın yıkılması ile kamusal ve yarı kamusal mekanların isimlerinde görülen dramatik değişimleri konu edinmiş, batılılaşma kültürünün hizmet sektörünü yeniden şekillendirdiğini, kentsel isimlerin de bu şekillendirmede aktif rol oynadığını belirtmiştir. Özellikle kentin prestijli mekanlarında yer alan kafe, restoran ve alışveriş mekanlarının isimlerinde bu süreçte Rusça yerine batılılaşmanın simgesi olarak İngilizce tercih edilmektedir. İlk bakışta yabancı olan bu isimler, kültürel globalleşme ile özellikle gençler tarafından benimsenmiş ve normal karşılanmaya başlamıştır. Bu örnekte kentsel isimlerin, pazarlanabilir bir meta olmasından ziyade prestijli mekanlar yaratmada ekonomik bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Rusça isimler eskiyi ve gelenekseli temsil ederken İngilizce isimler yeniliği ve batılılaşmayı temsil ettikleri için prestijli mekanlar yaratmada tercih edilmektedir.

Yer isimlerindeki değişiklik kimi zaman da prestijli mekanların mevcut kimliğinin değişmesi ne ve hatta yok olma-

Şekil 1. Beşiktaş stadyumunun eski ve yeni hali (<http://tribunesportmagazine.de/siyah-beyaz-bir-eve-geri-donus-hikayesi/>).

Şekil 2. Cemal Reşit Rey Konser Salonu ve Volkswagen Arena (<https://www.sabah.com.tr/magazin/2016/02/08/cemal-resit-reyi-yeniden-insa-edecegiz>, <http://www.uniqtistanbul.com/uniq-istanbul/volkswagen-arena/>).

Şekil 3. İstiklal Caddesi tabelaları (<https://www.haberturk.com/yasam/haber/1076513-allahim-burasi-istanbul-mu>).

sına da sebep olmaktadır. Özellikle Irak, Suriye, Afganistan, Azerbaycan ve diğer Arap ülkelerinden alınan yoğun göç ve artan turist sayısı, İstiklal Caddesi'ndeki tabelaların birçoğunun Arapça ve İngilizce'ye dönüşmesine sebep olmuştur (Şekil 3). Bu durum eski İstiklal Caddesi kullanıcılarının alana duydukları aidiyet hissinin azalması sorununu da beraberinde getirmektedir. Kullanıcı profilinde yaşanan bu değişim mekanın sosyo-kültürel yapısının da değişmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, Toponiminin bir mekanın tarihsel, sosyal, kültürel yapısı ile doğrudan ilişkisi içerisinde olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Son dönemde ise kentsel isimlendirmenin ekonomik ilişkisi, örnekleri verilen stadyum ve kültür merkezi gibi tek yapı ölçeği ile sınırlı kalmamakta ve konut ve karma kullanım alanlarının yer aldığı yaşam birimleri bütününde de gündeme gelmektedir. Hem konut hem yaşam alanı olarak sunulan bu projelerde, satışı artırmaya yönelik isimlendirme son yıllarda İstanbul'un hemen her yerinde görülmektedir. Örneğin yeni bir merkez oluşturmak istenen Başakşehir'de de konut stoku ve yarı kamusal alanlar büyük ölçüde, büyük ölçekli projelerle üretilmektedir.

Buradaki proje isimlerinden örneklere bakıldığında Adım İstanbul, Üçüncü İstanbul, Vadi Şehir gibi isimler seçildiği görülmektedir. Kullanıcılarına Başakşehir yerine marka değeri daha yüksek olan İstanbul sunulmakta ya da bölgenin coğrafi özellikleri öne çıkarılarak pazarlanmaktadır.

Bölümü kısaca özetlemek gerekirse kentsel isimlerin, sanayisizleştirme ve kültür ve teknoloji odaklı kentler yaratma sürecinde önemli birer ekonomik araç haline geldiği görülmektedir. Kent ve kentliler için önemli, anıt özelliği taşıyan mekanların isimleri doğrudan pazarlanabilir bir meta haline gelirken; kentsel isimler aynı zamanda kentin çekiciliğini artırıp kent mekanını pazarlanabilir hale getirme aracı olarak da kullanılmaktadır.

Alan çalışmasının gerçekleştirildiği Fikirtepe'de eski isimler kent ve kentli belleğinden silinirken, oluşturulan yeni kentsel mekan kentsel isimler aracılığı ile prestijli bir mekan haline getirilmektedir. Fikirtepe'de yapılan dönüşüm topyekün bir yıkımla gerçekleşmektedir ve binalarla birlikte sokaklar da yeniden inşa edilmektedir. Ancak yıkım ve yeniden yapım süreçleri henüz tamamlanmamıştır ve bu sebeple yeni cadde ve sokak isimleri ile ilgili bilgiler kı-

sıtlıdır. Alan çalışmasında hem konut projelerinin hem de ilan edilen cadde ve sokak isimleri incelenerek bu isimlerin pazarlanabilir kentsel mekan oluşturmada nasıl aktif roller aldığı tartışılmıştır.

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi ve Kentsel İsimlerin Prestijli Mekanlar Yaratmada Kullanılması

Bir gecekondu yerleşmesi olarak kentleşen ve imar afları ile gittikçe daha da düzensiz bir yapılaşmanın görüldüğü Fikirtepe semti 2005 yılında başlayan bir süreçle dönüşmektedir. Semt, Anadolu yakasının önemli merkezlerinden biri olan Kadıköy'e yakın konumda olması, Birinci Boğaz Köprüsü bağlantı yolunun alandan geçmesi, D-100 Karayolu ile kentin bir çok noktasına kolay erişim sağlaması sebebiyle oldukça yüksek arazi değerlerine sahiptir.

Bölgede, dönüşüm sürecinden önce daha çok orta alt ve alt sınıfa ait kentliler yaşamaktadır. Ancak tamamen yıkıp yenileme şeklinde ilerleyen dönüşüm sürecinde yapılan yeni konut birimleri farklı bir kullanıcı kitlesini hedeflemektedir. Üst sınıfa hitap eden lüks konut projelerinden oluşan bu yeni yerleşim birimlerinde kentsel isimler de dikkat çekicidir. Yukarıda da belirtildiği gibi kentsel isimlerin ekonomik bir araç olarak kullanılması olgusu, burada stadyum veya kamusal alan isimlerinin özelleştirilmesi yahut isim haklarının büyük markalara satılmasından farklı bir biçimde yaşanmaktadır. Alan çalışmasında ele alınan örnek, semtin tamamının pazarlanmasına yöneliktir. Bu pazarlama ise ilan edilen cadde isimleri ve konut projelerinin isimleri ile yapılmaktadır. Fikirtepe'deki bu yeni isimler konut projelerini işaret ediyor gibi görünse de yoksulluk, gecekondu, kentsel suç gibi olgularla beraber anılmış olan Fikirtepe isminin, sistematik bir şekilde yok edildiği görülmektedir. Bu yeni inşa edilen konut projelerinde, hedef sınıfın istek ve arzularına uygun düşeceği tahmin edilen yeni isimler tercih edilmektedir.

Fikirtepe ve Kentsel Dönüşüm Süreci

Her ne kadar akla ilk olarak sağlıklı kentleşme ve gecekondu alanı olarak gelse de Fikirtepe, esasen kentin Neolitik dönemdeki durumunu ortaya koyan ilk yerleşimdir.⁵ Miltattan önce 3000'li yıllara dayandığı tahmin edilen yerleşim Pendik'e kadar uzanmakta ve bu yerleşime ait bulguların tamamı Fikirtepe Kültürü olarak adlandırılmaktadır. İlk olarak 1903'te demiryolu inşaatı sırasında tesadüfen bulunan yerleşme, bulunuşundan yaklaşık yüz sene sonra 2010 yılında sınırları belirlenerek 3.dereceden arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Jeoloji mühendisi Engin Meriç (2010), sit alanının daha önce ilan edilmemesindeki en önemli nedenlerden biri olarak 1950'lerde gecekonduya yönelik popülist yaklaşımları görmektedir. Barınma sorununa hızlıca çözüm bulmak isteyen yetkililer, arkeolojik alanı gör-

mezden gelip inşaatların devam etmesine izin vermiş ve alana büyük zarar vermiştir. Semte Fikirtepe isminin ne zaman ve neye referans verilerek koyulduğu hakkında bir araştırmaya rastlanmamakla beraber ilk kez 1786 yılında Kauffer'e çizdirilen şehir haritasında, "Fikir Tepesi" olarak isim verildiği görülmektedir.

1950'lerde kırdan kente göçün yoğunlaştığı dönemde kente dahil olan Fikirtepe yerleşmesi, 2005'ten beri oldukça tartışmalı bir kentsel dönüşüm süreci yaşamaktadır. İstanbul'un bir sanayi kenti olarak geliştiği 1950'li yıllarda, kent nüfusunun artması kent içindeki arsaların yetersiz kalmasına sebep olmuş, bu sebeple kent çeperlerinde sosyal ve teknik alt yapısı yetersiz ancak barınma sorununu çözebilen gecekondu yerleşmeleri ortaya çıkmıştır. Bu gecekondu alanlarından biri olan Fikirtepe'de, diğer gecekondu yerleşmeleri gibi 1980 sonrası siyasilerin popülist yaklaşımlarının ürünü olan imar afları ile binaların kat yükseklikleri artmış; bölgenin doğal özellikleri dikkate alınmadan oluşturulan bu yerleşmede eğim sebebiyle erişilemeyen sokaklar, otopark eksikliği, yetersiz yeşil alan, dar yollar gibi yaşam kalitesini olumsuz etkileyen bir çok sorun ortaya çıkmıştır.

Fikirtepe'de bir kentsel dönüşüm gerçekleşmesi şüphesiz elzemdir. Ancak 2005'te başlayan ve büyük tartışmalar eşliğinde yürütülen projenin tüm tarafları dikkate aldığını söylemek güçtür. Tüm teknik ve sosyal altyapı eksikliklerine rağmen birbiriyle ilişki içinde olan yapılardan oluşan ve bir mahalle özelliği taşıyan bölge, topyekün bir yıkım ve yeniden yapım sürecine girmiş, bütüncül bir plan yerine bağımsız projelerden oluşan yeni bir yerleşim modeli kurgulanmıştır. Bölgedeki eğimi dikkat almayan yapılar, sıkışıklık ve erişim problemi sınırlı bir alanı gösterirken dönüşüm sonrası inşa edilen yapıların yüksek katlı ve topografyadan bağımsız tasarlandığı görülmektedir (Şekil 4).

Fikirtepe'de yaşanan kentsel dönüşüm modelini iyi anlamak için hem merkezi yönetimin kentleşme ve ekonomi politikalarını hem de semtin konumunu iyi analiz etmek gerekmektedir. Merkezi yönetimin ekonomi politikası yaklaşık son on yıldır İstanbul'u finans başkenti olarak dünya metropollerini arasına sokmak üstüne yoğunlaşmaktadır. Aktarma merkezi olması hedeflenen Üçüncü havalimanı, Kuzey Anadolu Otoyolu ve Üçüncü Boğaz Köprüsü, Ataşehir'de inşaatı devam eden İstanbul Finans Merkezi ve Sabiha Gökçen Havalimanı ile kurulacak metro bağlantısı bu politikaların sonucu olan büyük ölçekli yatırımlardan birkaçıdır.

İstanbul'u bir finans merkezi olarak yeniden yapılandırma politikası doğal olarak konut alanlarındaki dönüşüme de yansımıştır. İstanbul'un itici ekonomik gücünün sanayi olduğu dönemlerde kent çeperinde oluşan gecekondu alanları, kent merkezi genişledikçe kentin içinde kalmış

⁵ Karul, 2016, s. 21.

Şekil 4. Fikirtepe'nin dönüşümden önceki ve sonraki hali (<http://www.gazetevatan.com/gecekondudan-manhattan-a--1106905-gundem/>).

ve gecekondu alanı olarak bırakılmayacak kadar kıymetlenmiştir. Aynı zamanda sanayinin aşamalı olarak kentten çıkarılmaya başlaması ile kentsel mekanın yeniden düzenlenmesi kentteki ekonomik canlılığı sağlamak için önemli bir araç olmuştur. Bir diğer deyişle sanayileşme politikalarının sonucu olan kente göç sürecinde, gelenlerin barınma ihtiyacını karşılayan bir kaynak olan bu kentsel mekanlar, şimdi artan arazi değerleri ile kent ekonomisine canlılık getirecek yeni kaynaklar haline gelmiştir. Bu sağlıksız yerleşimlerin dönüşümü ile hem inşaat sektörü üstünden ekonomik canlılık sağlanacak hem de orta üst ve üst sınıfın taleplerine uygun kentsel mekanlar yaratılacaktır.

Fikirtepe'de Yeni Kentsel İsimler

Yeni projelerin niteliğine bakıldığında Fikirtepe'de gerçekleşen kentsel dönüşüm sürecinin mevcut sakinlere hizmet etmesinden çok alana yeni gelecek üst gelir sınıfına hitap eder nitelikte kurgulandığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar kamu özel sektör işbirliği modeli kurularak "yerinde dönüşüm" sloganları vurgulansa da son yıllarda düşük gelirli kentliler için konut üretmek yerine, gayrimenkul yatırım ortaklıkları içinde nitelikli konut üretmenin tercih edildiği görülmektedir. Fikirtepe kentsel dönüşüm süreci de bu anlayışın bir parçası olarak devam etmektedir.

Bu çalışmanın asıl amacı, dönüşüm öncesi kentsel isimlerin kent belleği için önemini ve dönüşüm sürecinin bu belleği nasıl yok ettiğini değil; kentsel isimlerin bir pazarla-

ma aracı olarak nasıl kullanıldığını tartışmaktır. Ancak birçok tartışmanın konusu olan Fikirtepe dönüşüm projesinde bu topyekün yıkım ve yeniden yapım aşamasında kaybolan kentsel isimler dikkate değer bir çalışma konusudur.

Fikirtepe'de yıkım süreci tamamlanmış olup, projelerin hangi inşaat firmaları tarafından yapılacağı kesinleştirilmiştir. Hemen hemen bütün firmalar proje detaylarını ve isimlerini açıklamış, birçoğunun yıkım süreci bitmiştir. Ancak İmar Planı'nın defalarca değişmesi, iptal edilmesi gibi sebeplerden ötürü bitmeye yaklaşmış projelerin sayısı azdır. Bölgede birçok sokağın ortadan kalktığı neredeyse yalnızca ana caddelerin kaldığı bir yıkım süreci yaşanmıştır.

Kıymetli bir kaynak olarak yeniden düzenlenen bu kentsel mekanın pazarlanmasında kentsel isimler de şüphesiz önemli rol oynamaktadır. Fikirtepe 1950'li yıllardan beri yoksullukla, kentsel suçlarla ve yetersiz alt yapısı ile anılan bir yerleşim olduğundan, Fikirtepe isminin yeni kentsel isimlerde yer almadığı görülmektedir. Fikirtepe'de 1950 öncesinde ana geçim kaynağı tarım iken, sonraki dönemde hızlı bir kentleşme sürecine girilmiştir. Yerleşmenin ana caddesi olan Mandıra Caddesi'nin, adını tarım döneminde aldığı yönünde bir tahmin yürütülebilir.

Her ne kadar bölgenin tamamında bir kentsel dönüşüm anlayışı benimsenmiş olsa da Çevre Yolu'nun doğu yakasında yer alan projelerin bölgenin ana ulaşım aksı olan Mandıra Caddesi boyunca yerleştiği görülmektedir. 2017

yılına Ağustos ayı itibariyle bölgenin D 100 Karayoluna bakan kısmında ve Çevre Yolunun güneye bakan kısmında yer alan projeler büyük ölçüde tamamlanmış durumdadır. Mülk sahipleri ile yüklenici firmalar arasındaki pazarlıkların devam etmesi sebebi ile proje haritasında boşluklar görülmektedir (Şekil 5).

Fikirtepe proje haritasında öne çıkan ana ulaşım akslarını oluşturan sokak ve cadde isimleri incelenmiştir. Şerefler Sokak, Heybeli Sokak ve Özgür Sokak yeni projede birbirine bağlanan ve en kesiti genişletilen bir cadde olarak görülmektedir. Mandıra Caddesi'ni Medeniyet Üniversitesi'nin

güneyinden geçen yola bağlayan bu cadde, 2013 yılında hazırlanan Kentsel Tasarım Projesi'nde ve projelerin tanıtım sitelerinde Prestij Caddesi olarak yeniden isimlendirilmiştir (Şekil 6).

Niyazibey sokak, Özen Sokak, Doruk Sokak, Şahinler Sokak yeni projede birbirine bağlanan ve en kesiti genişletilen bir cadde olarak görülmektedir. Yeni caddenin ismi ise Park Bulvarı olmuştur. Bağdat Caddesi kadar popüler olması hedeflenen bu iki caddede AVM, yürüyüş yolları ve kafeler bulunacağı ve bu sayede çekicilik kazanacağı yine proje tanıtım sitelerinde belirtilmektedir.

Şekil 5. Fikirtepe Projeler Haritası (Kaynak: imarpanosu.com/fikirtepe-projeler-atlasi/).

Şekil 6. Fikirtepe dönüşüm öncesi cadde ve sokak isimleri.

2013 yılında hazırlanan Kentsel Tasarım Projesi'nin mahkemelik olması ve iptal edilmesi, 2016'da tekrar onaylanması ve tekrar davalık olması gibi son derece karmaşık bir hukuki sürecin yaşandığı alana dair mevcut imar durumunu ve kentsel tasarımı gösteren güncel görseller Çevre ve Şehir Bakanlığı ya da İstanbul Büyükşehir Belediyesi sitelerinde bulunmamaktadır.

Henüz yeni isimleri belli olmayan caddelerin de yeni oluşturulacak kentsel kimlikte yerel isimleri yerine "prestijli" isimlerin tercih edileceği Prestij Caddesi isminden kolayca tahmin edilebilmektedir.

Proje isimleri yere atıfta bulunan isimler ve yerden bahsetmeyen isimler olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. Yere atıfta bulunan isimler incelendiğinde İstanbul, Kadıköy ve Göztepe gibi prestijli yer isimlerinin proje isimlerine dahil edildiği, Fikirtepe isminin ise hiç geçmediği görülmektedir (Tablo 1). Semtin fiziksel olarak dönüşmesi yeterli değildir. Aynı zamanda sınıfsal olarak dönüşmesi, yeni kentlilere eski halini hatırlatacak herhangi bir iz bırakılmaması gerekmektedir. Bir anlamda kentin semiyotik yapısı projelerin isimleriyle yeniden inşa edilmektedir (Şekil 7).

Fiziksel yapısı ve niteliği itibarıyla üst sınıfa hizmet veren bu projelerin isimlerinin de bu yeni sınıfı temsil edecek nitelikte kurgulanmıştır. Bu bağlamda proje isimlerinde, gecekondu alanı olarak anılan Fikirtepe ismi yerine Anadolu yakasının prestijli ilçelerinden biri olan Kadıköy isminin kullanıldığı görülmektedir.

Alanın kuzeyinde yer alan ve D-100 Karayolu'na paralel uzanan, 1100 adet konut ve 2500 m² sosyal alana sahip

Yenitepe Kadıköy projesi, ismi ve tanıtımda kullandığı ifadelerle dikkat çekmektedir. "Fikirtepe Yenitepe'sine kavuşuyor" sloganı ile reklamını yapan proje, gerçekleşen değişime vurgu yapmakta, artık Fikirtepe değil Yenitepe olarak anılacak bir semtin müjdesini vermektedir. Projedeki ışıklı lüks binalar, mevcut gecekondu yerleşiminden çok farklıdır. Yenitepe Kadıköy ismi ile eskisinden bağımsız, yeni bir yerleşim olacağı hissini pekiştirmektedir (Şekil 8).

Yer isimlerinin kullanıldığı projelerde dikkat çekici bir diğer unsur da Göztepe semtinin isminin kullanılmasıdır. Alanın güneyinde yer alan Göztepe semti, İstanbul Anadolu yakasının en eski yerleşim yerlerinden biri olup kentin nezih konut alanlarından biri olarak bilinmektedir. Fahrettin Kerim Gökay Caddesi ile birbirinden ayrılan Fikirtepe ve Göztepe semtleri son derece farklı kentsel özelliklere sahip yerleşimlerdir. Göztepe nezih, yeşil, sakin gibi özelliklerle anılan ve orta üst sınıfın yerleştiği bir semt olduğu için Fikirtepe'den daha çekici bir isim değerine sahiptir ve bölgenin güneyinde yer alan projeler pazarlamalarını Göztepe ismiyle yapmaktadır. Pırlanta Göztepe projesi, tanıtımında "Bir pırlantanın değerini bulunduğu yerle ölçülür. Pırlanta Göztepe, Kadıköy'ün en özel yerinde, Göztepe'de yükseliyor." ifadesini kullanmaktadır. Fikirtepe'nin Hızırbey Caddesi'nde yer almasına rağmen projenin, Göztepe ismini kullanması Fikirtepe'li olmanın yarattığı zihinsel algıyı yeni sınıf için kabul edilebilir bulmadığını gösterir niteliktedir.

Yer ismini kullanmayan projelere bakıldığında biri hariç hepsinin İngilizce isimler olduğu görülmektedir. İstanbul'u yeni finans başkenti haline getirmeyi hedefleyen merkezî politikalarla beraber düşünüldüğünde İngilizce isimler

Tablo 1. Fikirtepe proje bilgileri

Yer İsmine referans veren projeler		Yer İsmi referans vermeyen projeler	
Brooklyn Dream	650 konut, 34 ticari alan	Mina Towers	1500 konut
Brooklyn Life	431 konut, 16 ticari alan	Mekanist Towers	Planlanıyor
Brooklyn Family	731 konut, 13 ticari alan	EvinPark Residence	1500 residans
Brooklyn City	870 konut, 31 ticari alan	Velvet Towers	Planlanıyor
Concord İstanbul	1170 konut, homeoffice ve ticari alan	Muhteşem Yeni Yüzyıl Konutları	192 konut, 15 ticari alan
Diagonal İstanbul	Planlanıyor	Elit Concept	785 konut
Business İstanbul	Planlanıyor	Fortis Sinanlı	1100 konut, ticari alan
İstanbul 216	1120 konut	Alya Life Residence	214 konut
Evim Kadıköy	300 konut		
Yenitepe Kadıköy	1100 konut		
1071 Kadıköy	Planlanıyor		
Kentplus Kadıköy	1337 konut		
Zer Göztepe	Planlanıyor		
Güral Göztepe	561 konut, 23 ofis, 35 homeoffice, 74 ticari alan		
Pırlanta Göztepe	446 konut		
Mandaris Acıbadem	591 konut, 32 ticari alan		
Renovia Kadıköy	1100 konut		

Şekil 7. Park Bulvarı ve Prestij Caddeleri'nin Proje Alanındaki Konumu.

Şekil 8. Yenitepe Kadıköy projesinden bir görsel (<http://www.yenitepe.com.tr/tr/galeri>).

tercih etmek, bölgeyi uluslararası şirketler ve bu şirket çalışanları için çekici hale getirme stratejilerinden biri gibi gözükmektedir. Nitekim İstanbul Finans Merkezine yakın konumda bulunan projelerde ofis, homeoffice ve konut alanlarını bir arada sunulmaktadır.

Pana Yapı'nın Brooklyn serisi bu projeler arasında dikkat çekmektedir. Dünyanın en önemli finans merkezlerinden biri olan New York kentinde yer alan bir bölgenin ismini Fikirtepe'ye taşımak yalnızca yapı tipolojisinin değil yeni kentsel kimliğin de buradan esinlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda oluşturulan yeni kentsel kimliğin temel unsurunun uluslararası olma olduğu görülmektedir. Tanıtım sitelerinde serinin bütün projelerinin Prestij Caddesi ile ilişkisinden bahsedilmekte, yeni prestij alanı olan Fikirtepe'de, Prestij caddesine olan yakınlığı nedeni ile en avantajlı konumu sunduğu belirtilmektedir. Brooklyn Family, Brooklyn

Park, Brooklyn City ve Brooklyn Dream şeklinde dört isimle lanse edilen projeler isimleri ile de farklı ihtiyaçlara farklı çözümler sunduklarını göstermektedir.

"Towers" ve "Residence" kavramları da isim tercihinde sıklıkla kullanılmaktadır. Brooklyn ismiyle bir anlamda bütünlük sağlayan bu isim tercihi, yeni kullanıcılara konut ya da ev değil, kule veya rezidanslarda yaşama olanağı sağlamaktadır. Alandaki yalnız bir proje konut kavramını isminde kullanmaktadır. Ancak kullanıcılarına konutun yanı sıra "renkli bir sosyal yaşam" ve "dünyaca ünlü markalara evininin hemen yakınında ulaşabilmeyi" vaad eden proje bu konseptte uygun olduğunu düşündüğü Muhteşem Yeni Yüzyıl ismini seçmiştir.

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında üretilen projelerin isimlerinin tamamına bakıldığında bu isimlerin semiyotik yapısını yeniden inşa etmede önemli rol oynayacak şekilde seçildiği görülmektedir. Yer ismini kullanan projeler Fikirtepe demekten kaçınmış; bir kısmı prestijinden daha emin oldukları ilçe ve kent ismini kullanırken, bir kısmı da semtin yakınında bulunan ve daha olumlu özellikleri ile anılan Göztepe ismini kullanmışlardır. Yer ismi kullanmayan projeler ise uluslararası olma vurgusu yapmış, hedef kullanıcılarına sundukları değerleri isimlerine yansıtmaya çalışmıştır. Ayrıca sokak ve cadde isimleriyle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamış olmasına rağmen bölgenin ekonomik canlılığını sağlaması hedeflenen iki caddesinin hızlıca isimlendirilmiş olması dikkat çekicidir. Park Bulvarı ve Prestij Caddesi olarak ilan edilen cadde isimleri, sermaye için bir kaynak haline gelen kentsel mekanı pazarlayacak bir araç olarak kullanılmaktadır. Her ne kadar dönüşüm

öncesi isimlerin kent belleği için anlamına dair bir çalışma yapılmamış olsa da isimlerin artık “anıtlaştırma” yerine “ticarileştirme” amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Fikirtepe’de inşaatların ve yıkımların devam ettiği, hukuksal karmaşaların yoğun olduğu bir süreç yaşanmaktadır. Bu kargaşa ortamı içerisinde kentsel isimlerin kentsel bellek için anlamı ya da bu isimlerin kayboluyor olması pek dikkat çekmemektedir. Ancak dönüşüm projelerinin tamamlanmasında es geçilen bu konu geçkondu bölgelerinin yerleşimi, bölgedeki ilk kentlilerin alışkanlıkları, politik ve sosyal tarihi hakkında önemli fikirler vermektedir ve araştırmaya değer bir konudur.

Sonuç

Toponimi çalışmaları, 1980’ler ile birlikte eleştirel bir bakış açısı benimsemiştir. Bu eleştirel bakış öncesi yer isimleri ile ilgili çalışmalar coğrafya, tarih ve kültür ile bağlantısını ortaya koymayı hedeflerken; yeni çalışmalar özellikle kentlerde yer isimlerinin kimlik ve bellek oluşturmada bir araç olarak kullanıldığını keşfetmiş ve çalışmaların yönünü bu yana kaydırmıştır.

İlk dönem eleştirel kentsel toponimi çalışmaları daha çok kentsel isimlerin politik amaçlarla kullanılmasına yönelmiştir. Uluslaşma, yönetim değişiklikleri, koloniden bağımsız devlete geçiş, devlet ideolojilerinde yaşanan değişim gibi süreçlerde yer isimleri merkezi ve yerel yönetimler tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Türkiye’de yapılan az sayıdaki kentsel toponimi çalışmaları da bu alanda kalmıştır. Başkent Ankara’da Cadde ve sokak isimleri üzerinden yapılan çalışmalar Erken Cumhuriyet döneminden itibaren devlet politikalarının kentsel isimlere nasıl yansıdığını göstermektedir. Eleştirel kentsel toponimi çalışmaları maalesef Türkiye akademik literatüründe yeterince yer bulamamaktadır. Hâlbuki son on beş yılda yalnız Ankara’da değil ülkenin ekonomik başkenti olan İstanbul’da da kentsel isimleri seçme kriterlerinde önemli değişiklikler görülmektedir. Yeni koyulan ya da değiştirilen isimlerin ortak noktalarını bulmak ve bu isimlerin merkezi politikalarla keşiştiği noktaları tartışmak ilginç bir çalışma konusu olacaktır.

Eleştirel kentsel toponimi çalışmaları alanını genişlettiği kentsel isimlerin yalnız politik araçlar olarak değil aynı zamanda ekonomik araçlar olarak da kullanılabileceğine dair çalışmalar da yapılmaya başlamıştır. Hem Avrupa hem de Amerika’da spor takımlarının stadyum isim haklarını sponsorlara devretmesi ve böylece kent belleğinde önemli yer tutan mekanların marka isimleriyle anılması, bir çok ülkede ticaret birimlerinin turistlere ve tüketici sınıfın taleplerine uygun olarak İngilizce isimler tercih etmesi, kentsel isimlerde anıtlaştırma yerine pazarlanabilir olma kaygısının güdülmesi bu alandaki çalışma konularındandır. Harvey’in dediği gibi dönem kentsel mekanın bir meta haline geldiği, yeniden düzenlenerek ekonomiye katıldığı bir dönemdir.

Kentsel isimler de bu süreçte ya stadyum isim haklarında olduğu gibi kendileri de satılacak bir meta haline gelmekte, ya da mekanı pazarlayacak araçlar olmaktadır.

Çalışmanın seçtiği bölge olan Fikirtepe’de kentsel isimler ikinci örnekteki benzer bir şekilde ekonomik araç olarak kullanılmaktadır. Satılan asıl kaynak, dönüştürülen ve yeniden düzenlenerek yeni bir kentli sınıfa sunulan kentsel mekandır. Kentsel isimler ise bu mekanı pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak Fikirtepe’de tercih edilen yer isimleri sadece daha kolay pazarlanacak mekanlar üretme amacına değil daha kompleks bir sürece işaret etmektedir. Proje isimlerinde zihinlerde geçkondu alanı olarak yer edinen Fikirtepe kullanılmamakta, hedef kitle olan kentliler için kendilerini ait hissedebilecekleri yeni bir kentsel mekan oluşturulmaktadır. Projelerin pazarlanmasında İngilizce isimler ile Batılı bir yaşam tarzı vaat edilmekte, “Fikirtepe” olmak istemeyen kentliler için Kadıköy ve Göztepe gibi prestijli yerleşimlerin adı ön plana çıkarılmaktadır.

Eleştirel kentsel toponimi çalışmaları Türkiye akademik literatüründe son derece sınırlı olarak yer bulmaktadır. Bu makalenin bir amacı da bu eksikliğe dikkat çekmek ve ileride yapılacak çalışmalar için bir ilk adım oluşturmaktır. Son yıllarda, özellikle Türkiye’nin büyük kentlerinde inşaat temelli bir ekonomik büyüme benimsendiği göz önüne alındığında kentsel isimlerin bu süreçlerdeki rolünü araştırarak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışma, her ne kadar kentsel isimlerin ekonomik bir araç olarak kullanılması üzerine yoğunlaşsa da cadde ve sokakların yalnızca fiziksel olarak ortadan kalkmadığını, isimlerinin de kentsel bellekten silinmeye mahkûm edildiğini vurgulamak gerekmektedir. Yerleşmenin tarihine tanıklık eden bu isimler, mekan yeniden düzenlenirken yok sayılmaktadır. Çalışmanın, kentsel dönüşümün fiziksel dönüşüme indirgenmediği Türkiye’de dönüşüm alanlarında kentsel isimler ile ilgili başka çalışmalara ön ayak olacağı ümit edilmektedir.

Kaynaklar

- Alderman, D. (2008) Martin Luther King Jr. Streets in the South: A New Landscape of Memory, *Southern Cultures*, 14(3), 88-105.
- Alderman, D.H. and J. Inwood (2013) Street naming and the politics of belonging: spatial injustices in the toponymic commemoration of Martin Luther King Jr. *Social and Cultural Geography*.
- Azaryahu, M. (1996) The Power of Commemorative Street Names, *Environment and Planning Society and Space*, 14, 311-30.
- Azaryahu, M. (2011) The Critical Turn and Beyond: The Case of Commemorative Street NamingACME: An International E-Journal for Critical Geographies, 10 (1), 28-33.
- Azaryahu, M. (2012) Hebrew, Arabic, English: the politics of multilingual street signs in Israeli cities, *Social & Cultural Geography*, 13(4), 461-79.

- Boyd, J. (2000) Selling home: Corporate stadium names and the destruction of commemoration, *Journal of Applied Communication Research*, 28(4), 330-46.
- Bozdoğan, S. (2002) *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Harvey, D. (2012) *Sermayenin Mekanları*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Light, D., Young, C. (2014) Toponymy as Commodity: Exploring the Economic Dimensions of Urban Place Names, *International Journal of Urban and Regional Research*, (39), 435-45.
- Karul, N. (2016) İstanbul'un İki Fikirtepe'si, *Toplumsal Tarih*, (247), 20-4.
- Massey, D. (2005) *For Space*, Sage Publications, London.
- Meriç, E., (2010) *Jeoloji ve Arkeoloji : İstanbul ve Yakın Çevresinin 8500 Yıllık Geçmişinden Kesitler*, Mimarlar Odası, İstanbul.
- Özdoğan, M. (1979). *Fikirtepe*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Rose-Redwood, R., Alderman, D., Azaryahu, M., (2010) Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies, *Progress in Human Geography* 34(4), 453-70.
- Şahin, G. (2010) Türkiye'de Yapılmış Toponomi Çalışmaları, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 134-56.
- Vuolteenaho, J., BERG, D. L. (2009) *Towards Critical Toponymies, Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*, der. D.L. Berg, J. Vuolteenaho, Ashgated Publishing Limited, İngiltere; 1-18.
- Yurchak, A. (2000) Privatize your name: Symbolic work in post-Soviet linguistic market, *Journal of Sociolinguistic*, 4(3), 406-34.

© 2019. This work is licensed under

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/> (the "License").

Notwithstanding the ProQuest Terms and Conditions, you may use this content in accordance with the terms of the License.